

**ARAP BAHARI, SURİYE VE DEMOKRATİK
DÖNÜŞÜM BEKLENTİLERİ ***

**THE ARAB SPRING, SYRIA AND THE EXPECTATIONS
OF DEMOCRATIC TRANSITION**

Abdullah KIRAN **

Özet

Arap Baharı Ortadoğu’da demokratik bir dönüşüme yol açabilir mi? Ortadoğu’da ki baskıcı ve totaliter rejimlerden demokratik yönetimlere geçiş nasıl bir süreci zorunlu kılmaktadır? Baskıcı ve totaliter rejimlerden demokratik rejimlere geçiş, bir ayaklanma veya bir devrimle kısa bir süre içinde olabilecek bir durum mu? Demokrasi, bir rejimin kabullenmesinden ziyade demokratik bir kültüre sahip olmayı gerektirirken, Ortadoğu bu kültüre ne kadar yatkındır? Peki, bölge halklarının öncelikleri nelerdir? Kimi ülkelerde etnik ve dini taleplerin, demokrasi ve demokratik taleplerden önce geldiği bilinmektedir. Örneğin, Suriye’deki Kürtlerin en önemli önceliği ulusal varlıklarının tanınması ve yönetimde pay sahibi olmak iken, Sünnilerin temel amacı Şii diktatörlüğe son verip kendilerinin yönetimde olacağı bir çoğunluk rejiminin kurulmasıdır. Hıristiyanlar ise, Esad rejiminin yıkılmasının ardından iktidarı devralacak Sünni çoğunluğun kendilerine hayat hakkı tanımayacağından korkmaktadırlar. Bu makalede, Arap Baharı bağlamında Suriye gerçeği irdelenmeye çalışılacaktır.

Abstract

Can Arab Spring lead to a democratic transformation in the Middle East? What kind of a process will be necessitated by transition from oppressive and totalitarian regimes of the Middle East to the democratic ones? Is transition from oppressive and totalitarian regimes to the democratic ones a situation that will be possible through an uprising or a revolution? While democracy requires having a democratic culture rather than just accepting a regime, to what extent is the Middle East inclined to this culture? What are the priorities of the local community? It is known that in some countries ethnic and national demands take precedence of democracy and democratic demands. For instance, the most important priority of Kurds in Syria is their recognition as a national entity and their participation to Syrian government whereas Sunni Muslims in Syria essentially want to put an end to the

* Bu makale Anemon Dergisinin 1. Sayısında yayımlana The Arab Spring And The Chance Of Democratic Transformation In Syria adlı çalışmanın Türkçeye çevrilip gözden geçirilmiş halidir

** Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi

Shiite dictatorship and to establish a majority regime under their rule. On the other hand, Christians worry that the Sunni majority government which will be potentially established after the collapse of Assad regime will not recognize their basic rights. This paper aims to discuss the Syrian reality from different perspectives in the context of Arab Spring.

Key Words: Arab Spring, Syria, Kurds, Christians, Sunni, Shiite

Ortadoğu'nun Azınlık İktidarları

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, sadece 17 aylık bir zaman diliminde Kuzey İrlanda, Yugoslavya ve Ortadoğu'nun sınırları belirlendi (Fisk, 2007, s.XXI). Ortadoğu'daki sınırlar başından beri sorunluymuştu, ancak Batılı güçlerin manda yönetimlerine son verdikten sonra başa getirdikleri yönetimler daha da sorunluymuştu. Bu ülkelerin doğrudan yönetimlerinden el çeken İngiltere ve Fransa gibi ülkeler, uzun yıllar kendilerine sadık kalacak azınlık yönetimler oluşturdular. Özellikle Irak, Suriye ve Lübnan gibi ülkelerde, çoğunluğa dayanan meşru rejimlerden ziyade, yönetim erki belirli etnik veya dinsel azınlıklara teslim edildi. Azınlık iktidarları, ülkedeki yönetimlerini sürekli kılmak ve iktidarı diğer unsurlarla paylaşmamak amacıyla, baskıcı ve totaliter özlerinden ödün vermek istemediler. Aslında bu yönetim biçimi, bölgeyi dolaylı olarak denetim altında tutan Batılı güçlerin de işine geliyordu ve Soğuk Savaş ruhuyla da tam bir uyum içindeydi. Ancak bu sınırlar hiçbir zaman bölgeye huzuru getiremedi. Bu sorunlu sınırlar ve sorunlu yönetimler, bölgede dökülen kanın en önemli sebepleri arasında yer alır.

Ortadoğu'daki azınlık iktidarların yönetimden ayrılmaları pek de kolay olmadı. Lübnan'da Marunilerin baskın konumuna son vermek, 15 yıl devam eden sivil bir savaş neticesinde gerçekleşebildi. Osmanlı'nın üç vilayetinin birleştirilmesiyle oluşturulan Irak, ta başından beri en sorunlu sınır olarak göze batıyordu. İngilizler, Kürtlerin çoğunlukta olduğu Musul vilayetini, Sünnilerin çoğunlukta olduğu Bağdat ve Şiiilerin çoğunluk teşkil ettiği Basra vilayetiyle bir araya getirerek yeni Irak'ı oluşturmuştu. Yeni Irak'ın başına da Sünni bir Arap olan Hicazlı Emir Faysal'ı 1921'de kral olarak atamıştı. Faysal ve halefleri Irak'ı 1958'deki askeri darbeye kadar yönettiler, ancak darbe kuruluşundan beri iktidarda olan Sünni yönetime son veremedi. %25'lik Sünniler, toplam nüfusun %55'ni teşkil eden Şiiiler ve %20'sini oluşturan Kürtler'i bir yarım asır daha yönetecekti (Galbraith, 2006, s.7).

Irak'taki Suni yönetimi iktidardan düşürebilmek ancak ABD'nin müdahalesiyle başarıya ulaşabildi. Üstelik ABD'ye rağmen Sünnilerin iktidar mücadelesi Irak'ta yıkıcı bir sivil savaşın yaşanmasına engel olamadı. Bu nedenle Suriye'nin de Lübnan ve Irak'a benzer bir kaderi paylaşması yüksek bir ihtimaldir. Ancak bu süreç zaman alabilir. Çünkü Hafız Esad, Mısır lideri Hüsnü Mübarek'in hatasına düşüp orduyu aile üyesi olmayanların eline bırakmadı. Mübarek'in oğlu özel sektörde çalışırken, hiç kimseye güvenmeyen

Hafız Esad, yönetimi oğullarına bıraktı. Üstelik o, oğullarını ordu ve siyaseti tam anlamıyla denetim altında tutabilecek bir şekilde eğitmiş ve hazırlamıştı. Öte yandan Hafız Esad yönetimde Arap milliyetçiliğine dayanmak yerine, aile, klan, aşiret ve mezhep gibi geleneksel bağlılıkları yönetiminin çimento taşı olarak görüyordu. Mısır'da Mübarek uğruna kendi halkıyla savaşacak bir ordu yoktu; ancak Suriye'de en son kerteye kadar Esad ile hareket edecek bir ordu bulunmaktadır. Buna rağmen Suriye'deki %12'lik Alevi kesimin iktidarını koruması, görünen o ki Arap Baharı'nın ruhuna da aykırı bir durum olacaktır (Landis, 2012).

Nerdeyse iki yıllık bir zaman geçmiş olmasına rağmen Suriye'de Tahrir Meydanı gibi iktidarı yerinden sarsacak bir gelişme yaşanmadı. Suriye'deki muhalefet liderleri dış ambargoların etkili olabileceği ve bir süre sonra rejimin düşeceği tahminini ileri sürmüşlerdi ancak bu da olamadı. Anlaşılan bundan sonraki süreçte de böyle bir gelişme yaşanmayacak; çünkü Özel Kuvvetler, İstihbarat, elit birimler ve ordunun yönetim kademesi, Esad sonrası dönemi düşündüklerinde, Esad etrafında kenetlenmekten farklı bir alternatifte sahip değiller. Öte yandan Suriye gerçeği bir bütün olarak dikkate alındığında, neredeyse her Alevi ailenin bir bireyi ya ordu, ya polis, ya eğitim bakanlığı veya diğer bir kamu kurumunda çalışmaktadır. Sadece elit Nusayri kesim değil, rejimle ittifak halinde olan bir kısım Sünni de Esad ile kader birliği yapmış durumdadır. Yaklaşık kırk yıldan beri Suriye'de hüküm süren Esad Hanedanlığı iktidarı bırakma niyetinde değil (Haling&Birke, 2012).

Baas ve Suriye'de Azınlık İktidarı

185,180 km²'lik yüzölçümü ve 22 milyonluk nüfusuyla Suriye, Ortadoğu politikalarında eşsiz bir pozisyona sahipti. Modern dönemde Arap uyanışının merkez üssü rolüne sahip olup Pan- Arap duruşuyla Arap ulusalçılığının çarpan kalbi olarak bilinirdi. Ülkenin tarihsel evriminde coğrafi konumunun kritik bir rol oynadığı açıktır. Tarihsel olarak üç kıtanın birleştiği bir noktada yer alması ve sürekli olarak göç alması, ülkede homojen olmayan sosyal ve kültürel bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Müslüman, Hıristiyan, Arap, Kürt, Dürzü, Ermeni, Alevi, Sünni gibi etnik ve dinsel yapılar Suriye toplumuna gerçek bir mozaik görünümü sağlamaktadır.

Suriye'deki etnik ve dinsel azınlıkların nüfusu konusunda çok farklı rakamlar verilmektedir. Ancak biz burada BM Mülteciler Temsilciliği'nin azınlıklar ve yerel halklar konusundaki raporunu esas almayı uygun gördük. BM'ye göre Suriye'de konuşulan ana diller şöyle sıralanabilir: Arapça (resmi dil), Kürtçe,(Kurmanci Lehçesi), Ermenice, Aramice, Çerkezce ve Türkçe. Ülkedeki dinsel yapı dikkate alındığında nüfusun %74'ünü Sünni Müslümanlar, %11'ni Aleviler, %2'sini İsmaili ve İthna'ashari olarak bilinen Müslümanlar, %10'u Hıristiyanlar ve %3'ünü Dürziler oluşturmaktadır. Azınlık grupların nüfus yapısı şöyledir: Aleviler 2,1 milyon (%11), Farklı mezheplerden mey-

dana gelen Hıristiyanlar 1,9 milyon (% 10), Iraklı mülteciler 1,5-2 milyon (%7,8-10,4), Kürtler 2-2,5 milyon(%10-15), Dürziler 580 000 (%3), Filistinliler 442 000 (%2.3), İsmaili ve İthna'ashariler 386 000 (%2), Ermeniler 323 000(1.7) (World Directory, 2011). Bu sayısal bilgiler 2010 yılı verileri esas alınarak hazırlanmıştır. Bu dönem Suriye nüfusu yaklaşık olarak 22,5 milyon civarındadır. Bu durumda, Suriye'deki azınlıklar üç farklı grup şeklinde ele alınabilir: Etnik, dinsel ve yakın dönemde Suriye'ye göç etmiş mülteciler.

Suriye için kesin verilere dayalı demografik bir harita çıkartmak zordur; ancak yine de azınlıkların yoğunlaştıkları yerler aşağı yukarı bilinmektedir. Genel olarak Suni ve Hıristiyanlar ülkenin çeşitli yerlerine dağılmışlarken, Aleviler, Dürziler ve İsmaililer yoğun bir şekilde bir arada yaşayıp kimi bölgelerde çoğunluğu teşkil ederler. Aleviler çoğunlukla Lazkiya (Latakia) bölgesinin kuzeybatı bölgesinde yaşarlar. Ancak Homs ve Hama'nın iç kesimlerinde de yerleşiktirler. Dürziler ise Suwayda vilayetinin güneyinde, Dürzi Dağı olarak bilinen Jabal- al-Duruz bölgesinde yaşarlar. İsmaililer Hama vilayetine bağlı Masyaf ve Salamiyah ilçelerinde çoğunluğu teşkil ederler. Nüfusun en büyük kesimini teşkil eden Sünniler Şam, Halep, Hama ve Homs gibi vilayetlerdeki şehirli çoğunluğu oluştururlar. Hıristiyan azınlıklardan Grek Ortodokslar ve Grek Katolikler Şam ve Latakia civarında yoğunlaşırlar. Asurî Ortodokslar çoğunlukla Cezire, Homs, Halep ve Şam civarında bulunurken, Asuri Katolikler küçük cemaatler halinde Halep, Hasaka ve Şam tarafında yaşarlar. Yine Halep civarında küçük bir cemaat olarak varlıklarını sürdüren Maruni Hıristiyanlar bulunur (World Directory, 2011). Manda yönetimi döneminde azınlıklar adeta otonom bir statüye sahip idiler ve orduda önemli bir yer tutarlardı. Suriye'nin 1945 yılında tam olarak bağımsızlığını kazanmasının ardında da, azınlıkların ordu ile bağı devam etti (Ismael, 2001, s.237).

Tablo: Suriye'deki Dini ve Mezhepsel Yapılanma

Sünni Müslümanlar	68.7/%
Aleviler	11.5%
Dürzüler	3.0%
İsma'ililer	1.5%
Hıristiyanlar	14.1%

Kaynak: Nicholas S. Hopkins andSaadEddinIbrahim, ArabSociety: Class, Gender, Power, and Development(Cairo: Amerikan UniversityPress, 1997), s. XV, 185-87.

Bağısızlıktan hemen sonraki dönemde Sünni liderler Alevi azınlığın gücünü kırma anlamında kimi girişimlerde bulundularsa da bunda başarılı olamadılar. Özellikle Alevi azınlık, hem ordu hem de politikada gittikçe etkinliğini artırdı. 1947'de gerçekleştirilen ilk parlamento seçimlerinde yaşanan yolsuzluk ve düzensizliklere, 1948-49 Arap İsrail

savaşında Arap güçlerinin yenilgiye uğratılması da eklenince, hükümete olan güvensizlik doruk noktasına ulaştı. Bunun sonucunda 30 Mart 1949'da, Albay Husni al Zaim tarafından gerçekleştirilen askeri darbeye kamu desteği tamdı. Darbe, çoğunluğu zengin tüccarlar ve aristokratlardan oluşan eski milliyetçilerin siyasi tekeline son verdi. Daha sonraki dönemlerde de siyasi boşluk kısa ömürlü ve başarısız askeri darbelerle doldurulmaya çalışıldı. Ancak nerdeyse her durumda Genelkurmay Başkanı parlamentoyu manipüle ederek gerçek iktidarın askerlerin elinde olmasını sağladı. Parlamantonun itirazlarına rağmen devlet başkanı askeri yetkililer arasından seçildi. Ülkede, Kasım 1949'da yapılan seçimlerin ardında, parlamento asker tarafından hazırlanan anayasayı kabul etmek durumunda kaldı. Buna rağmen 29 Kasım 1951'de ordu bir kez daha parlamentoyu dağıtarak bütün siyasi partileri yasakladı, yasama ve yürütme görevlerini Genel Kurmay Başkanına verdi. Ardında, 1953 yılında yeni bir anayasa yürürlüğe konularak daha önceki tüm askeri darbelerde rol üstlenmiş olan Genel Kurmay Başkanı Albay Abid al-Shishakli devlet başkanı olarak atandı. Ancak yolsuzluk iddiaları ve seçim sonuçlarının protesto edilmesi üzerine 25 Şubat 1954'te ülkeyi terk edip Lübnan'a kaçtı. Daha sonra Arjantin'e kaçan Abid al-Shishakli iki yıl sonra suikastla öldürüldü. Askeri darbeler ve istikrarsızlık Baas Partisi'ne adım adım iktidar yolu hazırlıyordu. 1956'da Ulusal Birlik hükümetine katılan Baas Partisi parlamento ve kabinedeki en önemli pozisyonları ele geçirmişti. Ulusal Birlik hükümetinin laiklik ve sosyal adalet vurgusu azınlıkları memnun ediyordu. Böylece Aleviler, Dürziler ve İsmail'iler ordu ve Baas Partisinde dominant olmaya başladılar. Baas Partisi'nin ortaya çıkışı ve giderek etkin bir güç olarak siyaset sahnesinde yer alışı, Kürtler dışındaki azınlıklar açısından inanılmaz bir fırsat yarattı (Ismael, 2001, s.238-40).

Suriye'de özellikle Osmanlıdan beri Sünni Araplar orduda görev yapar ve Alevilere devlet memurluğu hakkı tanınmazdı. Ancak 1963 yılına gelindiğinde Suriye ordusundaki subayların %65'i Alevilerden oluşmaktaydı. Hafız Esad 1970'te iktidara geldiğinde Hıristiyanların da cumhurbaşkanı seçilebileceği laik bir anayasa önerisinde bulununca, Sünniler bu durumu ülke çapında protesto ettiler. 1976 yılı başlarında mezhepsel gerginlik Sünni ve Alevileri karşı karşıya getirince, Müslüman Kardeşler Örgütü, "kâfir" olarak değerlendirdiği Alevilere karşı bir ayaklanma başlattı. Böylece Sünni korkusuyla biçimlenmiş olan Aleviler Hafız Esad etrafında kenetlendiler ve bu gerginlik tam 6 yıl devam etti. Zaten Suriye'de Baas Partisi iktidara geldiği ilk günden beri Müslüman Kardeşler Örgütü ve diğer İslamcı militanların direnişiyile karşılaşmıştı (Seale, 2012). Karşılıklı çekışmenin doruk notasına ulaştığı Şubat 1982'de, Esad, ayaklanmayı basturmak amacıyla Hama kentindeki yaklaşık 20 bin Sünni'yi katletti. Ancak Aleviler yaşanan katliamın sorumlusu olarak Müslüman Kardeşler Örgütü'nü gösterdiler. 1982 ayaklanmasından sonra Alevi kesiminin devlet aygıtı üzerindeki denetimi daha da arttı ve gelinen aşamada 700.000 civarındaki güvenlik gücü ve istihbarat personelinin ağırlıklı bir kesimi Alevilerden oluşmaktadır (Goldsmith, 2012).

“Hafız Esad iktidara geldiğinde, çoğunluğu kırsal kesimde oturanlar olmak üzere, Suriye nüfusu 6 milyonu, Esad öldüğünde Suriye nüfusu üç kat artarak 18 milyona çıkmıştı (Ajami,2009). Hafız Esad’ın ölümü üzerine 2000 yılında iktidara gelen Beşar Esad, babasından farklı olduğu izlenimini vererek başlangıçta reform yanlısı bir lider olarak görüldü. Hem Suriyeliler hem de Batılılar onun kimi reformları gerçekleştireceğine umut bağladılar; ancak bu umutlar kısa bir süre sonra boşa çıktı. Çabucak reform sözü veren Esad, somut adımlar atmada ve uygulamada başarılı olamadı. Öncelikle ekonomiyi liberalleştirme anlamında kimi adımlar atmaya çalıştıysa da, yıllardan beridir bu bozuk düzeni himaye eden Baas Partisi engelini aşamadı. Rüşvet ve yolsuzluklara dayalı ekonomik ağın kontrol ve denetimi Baas Partisi’nde idi ve parti bu alandaki iktidarını yitirmek istemiyordu. Beşar Esad, Baas Partisi engelini aşamayınca bu kez ülkede reform talebinde bulunan muhalifleri tutuklayarak ceza evlerine atmak durumunda kaldı (Murphy, 2012).

Öte yandan Esad’ın elini bağlayan diğer bir durum da, oldukça meşgul olmak durumunda kaldığı ülkenin dış gündemiydi. Bu yoğun meşguliyet ülkenin iç gündemini ihmal etmek, yakınları ve hatta kimi aile üyeleri tarafından yapılan hak ihlalleri ve vurgunlara göz yummasına yol açıyordu (Seale, 2012). Ancak özü itibarıyla Beşar Esad da babası gibi ağırlıklı olarak Alevi kesime dayanmaktadır. Başta güvenlik ve ekonomi olmak üzere ülkede, anahtar pozisyondaki bütün mevkilerde Aleviler bulunur. Sünni Arap kitleleri yönetim dışında bırakılmışken, ister Hıristiyan, ister Dürzî veya isterse Sünni olsun, yönetim zengin tüccar ailelerle bir işbirliği geliştirilmiştir. Suriye’de ayaklanmanın başlamasından bu yana Esad’ın iktidarda kalması için en ciddi direnişi sergileyen kesim Alevilerdir. Ayaklanma uzadıkça bazı Alevilerin rejime olan desteklerini geri çektiği yönünde kimi işaretler belirmeye başladıysa da, halen büyük bir çoğunluğu rejimin devam etmesinden yanadır. Bunun önemli bir nedeni de iktidarın Sünnilere geçmesi durumunda, Sünnilerin intikam alma hıncıyla hareket etme olasılığıdır. İşte bu güvenlik kaygısı Alevilerin rejime daha sıkı bir şekilde bağlanmalarına yol açmaktadır (Goldsmith, 2012). Görünen o ki, Suriye’deki çatışma devam ettikçe, Alevi –Sünni çatışması derinleşecektir (Byman,2012).

Suriye’deki ayaklanma başladığında pek çok ülke ve Suriye’deki muhalifler rejimin birkaç ay içinde yıkılacağını ileri sürdü. Suriye’deki Müslüman Kardeşler Örgütü lideri Mohammed Riad al Shaqfa, Esad’ın birkaç ay içinde düşeceğini söyledi. Henüz Ağustos 2011’de ABD Başkanı Obama ve AB liderleri, Esad’ın iktidarı bırakması yönünde açıkça çağrıda bulundular; ancak Suriye lideri bu çağrılarını görmezlikten geldi. ABD Dışişleri Bakanlığı Esad için “yürüyen ölü” tabirini kullanırken, İsrail Savunma Bakanlığı Esad’ın birkaç hafta içinde düşeceği öngörüsünde bulundu. Ancak bütün bunlar birer dilek olmanın ötesine geçemedi (Landis, 2012). Suriye’deki şiddet ortamının hız kesmeden devam etmesi ve insani kıyım, sık sık dış müdahale önerilerini de gündeme getirmektedir.

Suriye'ye Müdahale

Yakın döneme kadar Arap dünyası uzun yıllar iktidarda kalmış liderleriyle övünürlerdi. Muammer Kaddafi 1969'da iktidara gelmiş, Esad ailesi 1970'ten beri ülkeyi yönetiyordu, Ali Abdullah Saleh, daha sonra Güney Yemen ile birleşen Kuzey Yemen'in başına 1978'te başkan olarak gelmişti, Hüsnü Mübarek 1981'de Mısır'ın başına geçmişti, Zine Abidin Bin Ali 1987'de Tunus'a başkan atanmıştı. Bunun yanında Haşimi ailesi Ürdün'ü 1920'lerden, Suudi Arabistan'da da Saud ailesi ülkeyi 1932'den beri yönetmektedir. Morocco'da yönetimde olan Alouite hanedanlığı ilk defa 17 yy.da iktidara gelmişti. Demokrasi rüzgarı Doğu Asya, Doğu Avrupa, Latin Amerika ve Güney Afrika'ya ulaşıırken bu monarşiler iktidarlarını devam ettirmekteydiler (Gause,2011).

Tunus'ta başlayan Arap Baharı şimdiye kadar dört ülkedeki yönetimin el değiştirmesine yol açarken, 15 Mart 2011'de Suriye'de başlayan ayaklanma 20 ayını geride bıraktı. Daha Ağustos 2011'de ABD Başkanı Obama ve AB liderleri açıkça Esad'ın iktidarı bırakması yönünde çağrıda bulundular; ancak Suriye lideri bu çağrılarını görmezlikten geldi. Esad rejiminin ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırması ve nerdeyse her gün onlarca insanın hayatını kaybetmesine karşılık Batılı güçler Suriye'ye müdahale etme seçeneğini hiçbir zaman ciddi olarak gündeme almadılar. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve pek çok ülke liderinin çağrılarına rağmen, ülke yönetiminde anahtar pozisyonlarda yer alan Alevi, elit yönetimi desteklemekten geri adım atmadı. Üstelik ülkedeki pek çok Alevi, rejim değişikliğini kendileri açısından adeta hayati bir sorun olarak algılamaya başladı (McDonnell & Richter, 2012).

Ancak Suriye'deki insani kıyımın boyutları derinleştikçe olası bir askeri müdahale çağrıları da gündeme gelmeye başladı. Türkiye daha 2011 yılının Haziran ayı ortalarından beri Suriye sınırları dâhilinde bir "tampon bölge" oluşturulması tehdidinde bulunurken, Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe'de Kasım 2011'de, gıda ve ilaç teminini sağlamak amacıyla Suriye içinde "insani bir koridor"un oluşturulması önerisinde bulundu. Aynı şekilde 2 Aralık 2011'de, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden Navi Pillay, BM İnsan Hakları Konseyi'nde yaptığı konuşmada, "uluslararası toplumun Suriye halkını korumak amacıyla acil ve etkili tedbirler alması gerektiğini" dile getirdi. Aslında BM İnsan Hakları Konseyi daha önce de Esad rejiminin insanlığa karşı suç işlediğini açıklamıştı (Weiss, 2012).

BM ve NATO gibi örgütlerin Suriye'ye müdahale seçeneğini ciddi anlamda etkileyen bir faktör de Rusya, İran ve Çin gibi ülkelerin tutumudur. Uluslararası toplum BM'den Suriye'ye karşı müdahale kararı beklerken, Çin ve Rusya, Güvenlik Konseyi'nin Suriye devlet başkanını istifa etmeye çağırın kararını veto ettiler. Biri Aralık 2011 ve ötekisi de Şubat 2012'de olmak üzere, Güvenlik Konseyi'nde iki kez Suriye'deki yönetim aleyhine karar almasını engelleyen Rusya ve Çin, veto kararını egemen bir ülke olan Suriye'nin

iç işlerine müdahale etmeme ilkesine bağlamaktadırlar (Dyer, 2012). Ancak hemen herkes bu davranışı, söz konusu ülkelerin Ortadoğu'ya yönelik hesapları ve Suriye'deki yönetim ile olan ilişkilerine bağlamaktadır. Özellikle Rusya'nın Suriye ile olan ilişkileri, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme uzanır. Sovyetler Birliği ve Suriye'nin yakın bir ilişki içine girmeleri 1955 yılında başlasa da, 1963 yılının Mart ayında Baas rejiminin iktidara gelmesinin ardından bu ilişkinin daha çok pekişerek ideolojik bir yakınlaşmaya dönüştüğünü görmekteyiz.

Suriye'ye yönelik olası bir müdahaleye şiddetle karşı çıkan Rusya ve İran, egemen bir ülke olarak Suriye'nin ülkedeki isyanı bastırmada haklı olduğunu ileri sürmektedirler. Özellikle Libya'ya müdahale konusunda adeta pişman olmuş olan ABD'nin tavrı farklıdır. ABD açıktan bir müdahaleyi desteklememekle birlikte Suriye'de rejimin değişmesini tercih etmektedir. Kısacası eğer Suriye'de rejim düşerse, ABD ve müttefikleri buna sevineceklerdir. Bunun çeşitli sebepleri şöyle sıralanabilir: Suriye'nin İran'daki rejim ile en uzun süreli dost olması, İsrail'e kaşı olması, Filistinli grupları desteklemesi ve ABD'nin Irak müdahalesinde karşı kampta yer alması gibi. Ancak Washington'u endişelendiren, devletin tamamen çökmesi durumunda, karşı karşıya kalınacak dehşet boyutlarındaki insani kriz ve ardından ortaya çıkacak kaosu terörizm ve hatta bölgesel düzeyde bir savaşa yol açması olasıdır. Dolayısıyla Esad'ı devirme çabaları, Suriye'de çok büyük bir kırılmaya yol açabilir. Daha önceki pek çok diktatörlükte olduğu gibi Esad da Suriye toplumu ve devletini, rejimin koruyucu memurlarına dönüştürmüş bulunmaktadır. Öyle ki asker, polis, mahkemeler, ekonomi ve neredeyse akla gelebilecek her şey, iktidarı koruma amaçlı yapılandırılmıştır (Byman, 2012).

Doğrusu gelinen aşamada gerek ABD, gerek Avrupa ve gerekse de Arap dünyasından Suriye'ye yönelik bir dış müdahaleden yana olanlar azdır. ABD doğrudan müdahil olmaksızın, Arap Ligi ve Türkiye'nin müdahalesine sıcak bakabilir, ancak kendisi işin dışında kalmak veya tutulmak şartıyla. Ortadoğu'da özellikle Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan'nın bir uluslararası müdahaleye sıcak baktığı bilinmektedir. Suudi Arabistan ve Katar, İran korkusundan dolayı bir dış müdahaleyi savunurken, Türkiye'nin farklı kaygıları ön plana çıkmaktadır. Üstelik dış bir müdahalenin Suriye'ye istikrar getirmesi de zor görünmektedir. Irak örneği dikkate alındığında, yönetimden hoşnut olmayanlar bile dış müdahaleye kuşkuyla bakmaktadır (Joshua, 2012).

Uluslararası toplumun dış müdahale konusunda çekingen davranmasının bir nedeni de Suriye muhalefettir. Suriye'de rejime karşı silahlı ayaklanma sürdüren yegâne grup Hür Suriye Ordusu (HSO) değil, Jabhat an-Nusra (Kurtuluş Cephesi), Ahrar al-Sham (Büyük Suriye Özgürlüğü), Büyük Suriye için Yabancılar Tugayı ve gibi kendileri Selefi olarak adlandırılan radikal İslamcı gruplar da rejime karşı silahlı mücadele sürdürmektedirler. Libya ve Irak gibi Arap ülkeleriyle Çeçenistan, Pakistan ve hatta İngiltere'den bile

Suriye'ye gidip çatışan Müslüman gruplar bulunmaktadır. Özellikle dışarıdan gelenlerin oldukça radikal ve aşırı oldukları kabul edilmektedir. Ülke dışından gelen gazetecileri gözaltına alıp sorgulayanlar da çoğunlukla bu gruplara mensupturlar. Kimi HSO yetkilileri de zaman zaman bu gruplara yönelik şikayetlerini dile getirmektedirler. Öte yandan bu radikal grupların diğer gruplarla ne kadar işbirliği yaptığı da belli değildir. Kendisini bir şemsiye örgütü olarak gören HSO'nun da bu gruplar üzerinde pek fazla bir etkisinin olmadığı bilinmektedir. HSO yetkilileri kendi yönetimlerinde rejime karşı savaşanların 50 000 civarında olduğunu ileri sürmektedirler. HSO askeri konsey üyelerinden Mustafa Sheikh, Esad rejimini devirmek amacıyla savaşan güçlerin %60'ının HSO şemsiyesi altında bir araya geldiğini söylemektedir. Fiili çatışmalarda yer alan hükümet güçlerinin 280 000 civarında olduğunu dikkatte alındığında, muhalif güçlerin sayıca hiç de az olmadığı ortadadır (The Economist, Aug 4th 2012).

Bütün bu örgütlerin yanında, rejimin askeri yapısını zayıflatmak ve düşürmek amacıyla oldukça örgütlü bir şekilde mücadele eden El Kaide örgütü var. Üstelik El- Kaide ile bağlantılı bir şekilde çalışan, Kafkasya, Afganistan, Yemen, Libya, Ürdün, Mısır ve Türkiye gibi ülkelerden gelip temel amacı cihadı gerçekleştirmek olan kimi radikal İslamcı gruplar bulunmaktadır. Suriye rejiminin bir an önce düşmesini isteyen Türkiye gibi ülkeler, istemeyerek de olsa, dolaylı olarak El Kaide ile bir ilişki içinde görünüyor, ya da bu örgütü "planlı mücadeleyi avelendirecek bir güç olarak görüyor". Ancak bu durum, özellikle Şii yönetimlerin egemen olduğu İran, Irak ve Lübnan gibi ülkeler açısından farklı değerlendirilmiyor. Onlara göre Vahabiler Şii'leri hedef alıyor ve asıl hedef Şii'lerin yönetimden uzaklaştırılmasıdır. Örneğin, Şam'da Seid Zeynep Mahallesine giren cihatçı gruplar, çocuk, kadın demeden önlere çıkını astılar. Bu mahallede Hz. Peygamberin torunu Hz. Zehra'nın da türbesi vardı ve burası bütün Şii'ler için kutsal bir mekân sayılırdı. Durum böyle olunca, İran ve Irak'taki Şii gruplar da kendilerini sorunun bir parçası olarak görüyorlar. Irak'ta Mukteda Al Sadr'a bağlı Mehdi ordusu, Suriye'deki durumu kendi varlığını tehdit eden bir unsur olarak değerlendiriyor ve duruma seyirci kalamayacağını ilan ediyor. Mehdi grubu, Suriye'de harekete geçmek üzere intihar gruplarını kurduğunu ilan etmekte bir sakınca görmüyor. Çünkü İran, Irak ve Suriye rejimleri, Suriye'deki iç savaşı tam anlamıyla bir mezhep savaşı olarak değerlendiriyorlar. Onlara göre bu savaş, Vahabi, Selefî ve El Kaide gibi Sünni cihatçı grupların Şii'leri hedef aldığı bir savaştır (Düzel, 8 Ekim, 2012). Henry A. Kissinger de Suriye'deki çatışmanın mezhepsel bir çatışma olduğuna dikkate çekerek şöyle yazıyor: "Asıl sorun Suriye'deki diğer pek çok azınlık tarafından desteklenen Esad yanlısı Aleviler ve Sünni çoğunluk arasındaki baskın gelme mücadelesinden kaynaklanmaktadır" (Kissinger, 2012).

ABD'nin, Suriye krizine doğrudan müdahil olmak istememesinin çeşitli sebepleri var; ancak önemli bir sebep de Suriye'de Esad rejimine karşı mücadele eden muhalif güçlerin yapısından kaynaklanmaktadır. Suriye devriminin adeta cihatçı guruplar tarafından

rehin alınmış olması, ADB ve Batılı pek çok laik gücü derinden endişelendirmektedir. Başlangıçta Suriye Ulusal Muhalefetine sempatiyle yaklaşan ABD, bugün gelinen aşamada Doha ve Riyad gibi merkezler üzerine Suriye muhalefetine sağlanmak istenen ağır silahların ulaşımını engellemektedir. Bu nedenle muhalif güçlerin yeterli silah ve mühimmat sıkıntısı içinde olmasının bir sebebi de ABD politikalarından kaynaklanmaktadır. ABD'nin muhalefete yönelik bu tavrının seçimlerden sonra da aynen devam edeceği düşünülmektedir (Bozkurt, 2002). Bir kere ABD can düşmanı olarak bellediği El Kaide ile ortak bir zeminde, düşman ortak bile olsa mücadele etmeyi kolaylıkla içine sindiremez. Bir de 11 Eylül sendromuyla biçimlenmiş ABD kamuoyunun bu duruma sıcak bakması beklenemez. Eğer ABD Suriye'de Esad rejimi ve El- Kaide bağlantılı bir yönetim arasında seçim yapmak durumunda kalırsa, Esad yönetimini tercih edeceği aşikârdır.

Suriye'ye yönelik dış bir müdahalenin diğer bir sakıncası da ülkedeki istikrarsızlığı daha da derinleştirme potansiyeline sahip olmasıdır. Özellikle tek taraflı bir müdahale, başta İran olmak üzere, Irak ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin de sürece müdahil olma riskini barındırmaktadır. Üstelik yerel müdahalelerin global düzeyde müdahalelere yol açabileceği de hesaba katılmalıdır. Dış müdahalenin diğer bir riski de, tam anlamıyla "politize" olmuş muhalefet dışındaki güçlerin rejimin etrafında kenetlenme olasılığıdır. Suriye'nin tarih boyunca dış müdahalelere maruz kalmış olması, Suriye insanlarında kırılğan bir duyarlılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ülkenin çeşitli aralıklarla Babililer, Asurlular, Persler, Makedonlar, Romalılar, Bizans, Eyyubiler, Selçuklular, Haçlılar, Osmanlılar ve son olarak Fransızlar tarafından yönetilmesi, Suriyelilerin dış müdahaleler konusunda oldukça hassas olmalarına yol açmıştır. Henry Kissinger Suriye tarihiyle ilgili bir değerlendirmesinde "Şam modern Arap milliyetçiliğinin kaynağı ve aynı zamanda sıkıntılarının sergilendiği bir mekândır" diyor. Bu durum Suriye'nin nerdeyse tarih boyunca yabancı güçler tarafından yönetilmiş olmasından kaynaklanmaktadır (Ajami, 2009).

Suriye'ye müdahale konusunda gönüllü olan Suudi Arabistan ve Katar'ın, temel kaygılarının mezhepsel olduğu açıktır. Ancak olası bir müdahale durumunda, Suriye rejiminin iktidarın ömrünü uzatmak amacıyla Irak ve Lübnan'dan daha katı bir mezhepçilik politikası uygulayacağı açıktır (Haling&Birke, 2012). Aslında kendi sınırları dâhilindeki ayaklanmalardan çekinen bu ülkeler, Suriye üzerindeki mücadele ekseninde İran'a karşı bir vekalet savaşı sürdürmektedirler. Öte yandan gün geçtikçe Suriye krizinin komşu ülkelere sıçrama olasılığı da artmaktadır. Daha şimdiden Türkiye Kürt bölgesine yönelik müdahaleyi gündeme getirirken, Suriye kaynaklı çatışmalar adım adım Lübnan'a da sıçramaktadır.

3 Ekim Çarşamba günü Suriye'den fırlatılan bir havan topunun Akçakale'de beş kişinin ölümüne yol açması, iki ülkeyi karşı karşıya getiren en sıcak gelişmeydi. Türkiye'nin de bu olaya anında karşılık vermesi ve ardında derhal savaş tezkeresinin meclisten ge-

çirilmesi, iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdi. Uluslararası toplum Suriye krizinin komşu ülkelere de sıçraması konusunda derin endişelere kapıldı. Bir NATO ülkesi olarak Türkiye'nin Suriye ile savaşa girmesi, başta ABD olmak üzere diğer Batılı güçlerin de olaylar karşısında kayıtsız kalmamasını sağlayacaktır. Ancak olası bir Türkiye- Suriye çatışmasında, olup bitenler karşısında sessiz kalmayacak ilk ülke de İran'dır. İran, özellikle son bir yıldan itibaren alenen şunu söylüyor, "Bizim Suriye ile savunma anlaşmamız var. Bu anlaşma doğrultusunda Suriye'ye yapılacak her türlü saldırıyı İran'a yapılmış bir saldırı olarak kabul ederiz." Öte yandan Türkiye hükümeti Suriye ile savaşa girmeye hazır olabilir; ancak Türkiye kamuoyu bu işe hazır değil ve savaş istemiyor. Metropol Survey'e göre Türkiye'de insanların %76'sı Suriye'ye karşı tek taraflı bir müdahaleden yana değildir. Sadece %17'lik bir kesim Esad rejimine karşı askeri bir müdahaleyi savunmaktadır. %31'lik bir kesim de NATO ile birlikte yapılacak bir müdahaleyi desteklemektedir (Dağı, 2012).

Ayaklanmanın Kilit Taşları Kürtler

Esad Kürtlerin isyana destek vermelerini önlemek amacıyla, ta başında oldukça tedbirli hareket etti. Çünkü Kürtlerin muhalefete desteğinin sonuç açısından belirleyici olduğunu biliyordu. Kürtleri isyan dışında tutmak amacıyla, yüz binlerce Kürt'e vatandaşlık haklarının iade edileceğini söyledi. 1962 yılında, Suriye'de doğmadıkları gerekçesiyle 120.000 Kürdün vatandaşlık hakları ellerinden alınmıştı. Bugün vatandaş olmayanların sayısı 300.000 kişi civarındadır. Suriye, Kuzey Suriye'de bir "Arap kemeri" oluşturmak amacıyla 1973 yılında, sınırın 300 km uzunluğundaki şeridi üzerinden Kürtlere ait toprakları müsadere ederek Arap ailelere dağıttı. Daha önceleri Esad yönetimine karşı bir kaç isyan girişiminde bulunan Kürtlerin muhalefetten uzak durmaların çeşitli sebepleri var: Çoğunluğu Müslüman Kardeşler ve Arap milliyetçilerinden oluşan Suriye muhalefetinin meşru Kürt taleplerine sempatiyle yaklaşmaması ve Kürtlerin de kendi kendilerini yönetme yönündeki bir fırsatı kaçırmama arzuları. Londra'da bulunan dış politika araştırma merkezi Henry Jackson Society'nin Suriye'deki ayaklanmayla ilgili raporunda Kürtlerin, ayaklanmanın kaderini belirleyecek bir konumda olduğu anlatılmaktadır. Öte yandan Kürtlerin farkında olduğu diğer bir durum da şudur: Esad rejimine yönelik devrim ne kadar erken sürede başarıya ulaşırsa, kendilerinin ülke yönetimindeki payları ve söz hakkının o oranda az olacağı gerçeği. Çünkü Kürt haklarını tanıma konusunda demokratik bir perspektife sahip olmayan Suriye muhalefetinin Kürtlerle karşı karşıya gelip savaşması, daha şimdiden kaçınılmaz olarak görünmektedir. Esad sonrası oluşacak yönetimin seküler olmayıp daha çok İslamcı bir karaktere sahip olması da Kürtlerin ayrı bir korkusudur. Kısacası Kürtler kaybedecekleri bir oyuna dâhil olmak istememektedirler (Kennedy, 2012).

Aslında Kürtler SUK'a katılma konusun ta başından beri, hiçbir zaman kesin olarak

reddetmediler. Ancak Kürtlerin girişimleri hep başarısız kaldı. Araplar Kürtleri rejime karşı isyana destek vermemekle suçlarken, Kürtler de Arapların kendi Ulusal taleplerini görmezlikten gelip Türkiye ile paralel hareket etmekle suçladılar. Temmuz 2012’de İstanbul’da yapılan toplantıda Araplar tavizsiz bir şekilde “Suriye Arap Cumhuriyeti” adında ısrar ederken, Kürtler toplantıyı terk etti. Daha sonra Kahire’de düzenlenen toplantıda da Kürtler konferansı terk etmek durumunda kaldılar. Kürtlerin bütün ısrar ve çabalarına rağmen, muhalefettin Arap üyeleri “Kürt halkı tanınmalıdır” şeklindeki bir maddeyi kabul etmediler. Bütün bunlar Kürtlerin gittikçe uzaklaşması ve kendi başlarının çaresine bakmasına yol açtı. Şu an itibariyle Kürtler SUK’ta sadece sembolik düzeyde yer almaktadırlar (Tol, 2012)

Kürtlerin siyasal mevzilenmesinde komşu ülkelerin politikaları da önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin Türkiye, Suriye Kürtlerinin PYD’ye yakın olmasından ziyade Irak Kürt yönetime yakın olmasının kendi çıkarları açısından daha yararlı olacağını düşünmektedir. Maliki yönetiminin özellikle Suriye konusunda Beşar Esad yönetiminden yana tavır alması, Irak Kürtleri ve Türkiye’nin yakınlaşmasında önemli bir rol oynadı. Barzani, Nuri el Maliki yönetimini diktatörlükle suçlarken, merkezi yönetimin kangrenleşmiş kimi sorunları çözme konusunda iyi niyetle hareket etmediğini dile getirmektedir. Nitekim Barzani, Nisan 2012’de Washington’a yaptığı ziyarette de Bağdat hükümetiyle yaşadığı sorunları dile getirdi. Giderek Kürdistan Bölge hükümetiyle iyi ilişkiler geliştiren Türkiye, Barzani’nin de nüfuzunu kullanarak Suriye Kürtlerini PYD’den uzaklaştırmak istemektedir. Suriye’deki ayaklanma konusunda PKK/PYD’den farklı bir bakış açısına sahip olan Barzani de, Ocak 2012’de Erbil’de toplanıp 32 ülkeden Kürt muhaliflerin katıldığı toplantıya PYD’yi davet etmedi (Tol, 2012). Buna rağmen, Suriye Kürtleri Türkiye konusunda kimi kuşkulara sahipler ve daha çok Türkiye’yi Arap muhalefetine yakın bulmaktadırlar. Kürtler, Türkiye’nin Esad sonrası dönemde kendisine bağlı kukla bir yönetim oluşturarak kendilerine yönetimde herhangi bir pay vermemesinden korkmaktadırlar. Üstelik bu düşünce sadece PYD çevresiyle sınırlı değil, hemen hemen bütün Suriyeli Kürtler benzer kaygılar taşımaktadırlar.

Suriye Kürtleri kendi aralarında otonomiden bağımsız devlette, hatta Irak Kürtleriyle birleşme gibi çok farklı alternatifler üzerinde konuşmaktadırlar. PYD otonomi talebini dillendirirken, Barzani’ye yakın düşünenler, Irak tarzı bir federasyon önerisini ön planda tutmaktadırlar. Ancak Türkiye Suriye Kürtlerinin bağımsız bir devlet olma yönündeki girişimlerine seyirci kalmayacağını dile getirirken, Suriye Kürtlerinin nüfus olarak devlet kurmak için yeterli olmadıklarını ileri sürmektedir. Ahmet Davutoğlu’nun, “Kuzey Suriye’de bir Kürt devleti kurulamaz, zira orada Kürt devleti kurulacak kadar Kürt nüfusu yok... Kuzey Irak’ta dağlık bir alanda bütünüyle Kürtlerin yaşadığı bir sınır var. Suriye’deyse bir Kürt varlığı varmış gibi korku üretiliyor... Oluşturulmaya çalışılan ortam Halep’teki Arap nüfusa karşı tahriktir...” şeklinde açıklamalarına Cengiz Çandar, eğer

durum böyleyse neden Ankara’da olağanüstü bir toplantı yapıldığını ve Başbakan Erdoğan’ın” Eyvallah demeyiz, müdahale ederiz” dediğini soruyor. Kürt nüfusunun devlet kuramayacak kadar az olduğu meselesinde de Çandar şöyle karşılık veriyor: “Ne demek, Kuzey Suriye’de bir “Kür devleti” kuracak kadar Kürt nüfusu yok? Bahreyn’in Suni- Şii Arap nüfusu toplamının iki misli Kürt yaşıyor Suriye’de ve yaşadıkları alanın coğrafi çapı, Bahreyn’in nerdeyse on misli.” Cengiz Çandar, Kuzey Irak’ta dağlık bölgede yaşayan Kürlerin en az dört mislinin Türkiye’deki “dağlık” alanda yaşadığını yazarak, Davutoğlu’nun yaklaşımını eleştiriyor. Ayrıca Çandar, Halep’teki Arap nüfusundan ziyade Türkiye’nin Kürt devleti düşüncesine karşı tahrik olduğunu ileri sürüyor (Çandar, 2012).

Suriye Krizin İç ve Dış Faktörleri

Suriye’de savaş durumunun sona ermesi ve barışın tesis edilebilmesi için biri iç, diğeri de dış unsur olmak üzere iki temel faktör önümüze çıkmaktadır. İç faktör Suriye’nin kendi iç dinamiklerinden, genellikle etnik ve dinsel yapıdan kaynaklanmaktadır. Etnik ve dinsel unsurların keskin sınırlarla birbirinden ayrılmaması ve kimi yerlerde, özellikle de Şam ve Halep gibi merkezlerle iç içe geçiş sorununu daha da karmaşıklaştırmaktadır. Örneğin Halep’in nüfusunun % 70’i Sünni iken, diğer %30’u Alevi ve gayri Müslimlerden oluşmaktadır. Üstelik ne Sünniler, ne Aleviler ve ne de Hıristiyanlar kendi içlerinde homojen bir yapı meydana getirmezler. Bir de çoğunlukla dinsel veya mezhepsel temelli bir ayırımda etnik yapı göz önünde bulundurulmamaktadır. Örneğin Halep’in %70 civarındaki Sünni nüfusu içinde Kürtler de sayılmaktadır. Onlar da tek başına ele alındıklarında şehrin nüfusunun %10’nunu teşkil etmektedirler.

Jonah Galtung, Suriye içindeki bu farklı unsurların adeta uzlaşmaz taleplerini şöyle formüle etmektedir: 1) Aleviler: Yönetimde kalmalarının herkesin yararına olduğuna inanıyorlar; 2) Şiiler genellikle Alevilerle paralel düşünmektedirler; 3) Sünniler: Kendilerinin iktidarda olacağı bir çoğunluk rejimini, ‘demokrasiyi’ istiyorlar; 4) Hıristiyanlar, Yahudiler ve diğer azınlıklar: Güvenli bir yönetim talebinde olup Sünnilerden korkuyorlar; 5) Kürtler: İleri derecede bir otonomi talebinde bulunup, diğer Kürtlerle bir ilişki halinde yaşamak istiyorlar (Galtung, 2012).

Dış faktörün de en az iç faktör kadar karmaşık olduğu ortadadır. Amerika’dan Asya’ya geniş bir yelpazede gelişmeleri takip eden yerel ve global aktörler söz konusudur. Karşıt kamptaki global aktörler olarak ABD, Rusya ve Çin gibi küresel güçler ön plana çıkmaktadırlar. ABD, genel olarak Batı Blokluyuz diyebileceğimiz, AB ülkeleri, Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerle aynı kampta yer alırken, Asya ve Doğu bloğu işbirliği esasında gelişen karşıt bloğun öncü gücü olarak Rusya görünmektedir. Bu blokta başta Rusya olmak üzere Çin, İran, Irak ve bir dereceye kadar Lübnan yer almaktadır. Aynı kampa görünmelerine rağmen ABD ve Türkiye’nin öncelikleri birbirlerinden oldukça farklıdır. Her iki güç de Beşar Esad’ın artık meşruiyetini yitirdiğini ve bir an önce

İktidardan gitmesi gerektiğini savunuyor, ancak daha sonraki güç dengesinin nasıl olması gerektiği konusunda farklı düşünüyorlar. Türkiye Sünni çoğunluğun iktidarda olacağı ve ülkedeki Kürtlerin ileride kendisi için bir tehdit oluşturamayacağı birleşik bir Suriye görmek isterken, ABD’de Ortadoğu’daki petrol ve doğalgaz kaynaklarının güvenliğini esas almaktadır.

Batı kampında yer alan İsrail’in farklı bir gündeme sahip olduğu ve kendi öncelikleri doğrultusunda politikalar geliştirdiği bilinmektedir. Avrupalılar Tahrir meydanındaki gösterileri izlediklerinde ilk akıllarına gelenler 1989’da Avrupa’da yaşananlardı, ancak İsraililer çok daha farklı bir gözle olup bitenleri takip etmekteydiler. Bir İsraili yetkili Tahrir Meydanını değerlendirirken, şöyle bir yorumda bulunuyor: ‘Bizler burada, 1979’da Tahran’da olanları görüyoruz’ diyor. Olaya biraz daha pesimistik bir gözle bakan Natenyahu’ya göre Mısır kaçınılmaz olarak İran’ın yolunda gidecek (Byman, 2011).

Kendi güvenlikleri konusunda oldukça hassas olan İsraililer, bölgedeki gelişmelerin kendi güvenliklerini nasıl etkileyeceğini sorgulamakla işe başladılar. Onlara göre olası yeni rejimler ve bölgedeki kaotik durum İsrail’in güvenliğine meydan okumaktadır. Meydana gelen değişim Gaza’daki durumu daha da kötüleştirebileceği gibi, İsrail- Filistin barış sürecini de olumsuz yönden etkileyebilir. Bu anlamıyla İsrail’in en büyük endişesi, Ortadoğu’daki rejim değişikliklerinin ülkedeki güvenlik meselesini nasıl etkileyeceği konusudur. Bütün İsrail tarihi boyunca Mısır bu ülkenin en tehlikeli düşmanı niteliğindedir. Mısır 1948, 1956, 1967, 1969-70 ve 1973 Arap İsrail savaşlarına İsrail’e karşı savaştı. Daha sonra Enver Sedat İsrail’le bir barış antlaşması yaptı ve onun öldürülmesinin ardından iktidara gelen Hüsnü Mübarek aynı yoldan ilerledi. Mübarek barış antlaşmasına bağlı kaldığı gibi, terörizm gibi temel konularda İsrail ile stratejik bir ortak şekilde hareket etti. İki ülkeyi yakınlaştıran diğer bir durum da Mısır’ın İran karşıtı politikasıydı. İsraili analizi Aluf Benn bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir: “İsrail sekiz başbakan değiştirdi, birkaç savaşa girdi, farklı paydaşlarla barış görüşmeleri gerçekleştirdi, ancak Mübarek her zaman ordaydı” (Byman, 2011).

İsrail Suriye’de Beşar Esad yönetimin yıkılmasının ardında iktidara gelecek yeni yönetimin kendileri açısından daha riskli olacağını hesaplamaktadır. Suriye rejiminin, Hizbullah ve Hamas gibi örgütleri desteklemesine karşı, özellikle 1967’den sonra İsrail ile topyekun bir savaşın içine girmeyi göze almadı. İsrail’le doğrudan bir savaş içine girmeyi göz alamayan Hafız Esad, gerektiğinde kamuoyunu yatıştırmak ve manipüle etmekte usta bir politikacıydı. Onun yerine geçen oğlu Beşar Esad biraz daha risk alabilirdi, ancak o da hiçbir zaman İsrail ile doğrudan bir savaşın içine girmek istemedi. Her zaman kayıp edeceği bir savaştan uzak durmaktan yanaydı. İsrail’in 2007’de Suriye’deki nükleer tesisleri bombalaması bile, iki ülkeyi savaşın içine çekmedi. Suriye Lübnan’da hep Hizbullah’ı destekledi, ancak hiçbir zaman tansiyonun yükseltilerek durumun kontrolden çıkmasına

müsaade etmedi. Beşar Esad yönetimin iktidardan ayrılmasıyla başa geçecek yönetimin İsrail konusunda bu gibi inceliklere sahip olup olmayacağı belli değildir (Byman, 2011).

Öte yandan Batı Bloğunda görünen İsrail ve Türkiye'nin taleplerini uzlaştırmak da pek kolay görünmemektedir. İsrail öncelikle uzun vadede kendisiyle çatışmayı göze almayacak bir lider olarak Beşar Esad'ın iktidarda kalmasını istemektedir (Byman, 2011). İsrail çok iyi bildiği ve nerdeyse her türlü politikalarından haberdar olduğu Beşar Esad rejimini Müslüman Kardeşler tarafından kontrol edilecek bir Suriye'ye değiştirmez. Diğer bir durum da Mısır'dan sonra Suriye'nin de Müslüman Kardeşler yönetimine girmesi İsrail'in güvenliğini ciddi anlamda tehdit altında bırakabilir. İleride Ürdün'de de Müslüman Kardeşler veya benzeri bir yönetimin iş başına gelmesi, İsrail'in kuzey, güney ve doğu'dan tam anlamıyla bir kuşatma altına alınmasına yol açacaktır (Engdahl, 2012).

Beşar Esad'ın düşmesi durumunda, Suriye'nin toprak bütünlüğünü koruması ve hele hele Türkiye'nin talep ettiği Sünni çoğunluklu bir iktidar İsrail'in asla isteyemeyeceği bir durumdur. İsrail, Beşar Esad yönetiminden sonra kendi içinde küçük parçalara bölünmüş ve alabildiğince İran'ın etkisinden çıkmış bir "Suriye" isteyecektir. Ortadoğu'da sınırların değişimi ve yeni bir harita stratejik olarak İsrail'in lehine olacaktır (Galtung, 2012). Ancak Suriye'nin parçalanması durumunda, Osmanlı'nın dağılmasının ardında oluşmuş bütün sınırlar tekrar tartışmaya açılacaktır (Milne, 2012).

ABD, AB ülkeleri, Türkiye, İsrail, Suudi Arabistan ve Katar gibi devletlerin Rusya, Çin, İran, Irak ve Suriye karşısında mevzilenmesinin diğer bir unsuru enerji jeo-politikalarıdır. Özellikle doğalgaz, temiz bir enerji kaynağı olarak kömür ve nükleer enerji yerine tercih edilmektedir. AB öncü ülkelerinden Almanya'nın Fukushima felaketinden sonra aşamalı olarak nükleer enerjiden vazgeçme kararı, "çevre dostu" bir kaynak olarak doğalgazı ön plana çıkartmaktadır. Almanya, İtalya, Fransa ve İspanya gibi AB ülkelerinin 2020 yılına kadar CO2 gazının düşürülmesi yönündeki hedeflerine ulaşabilmesi için kömür yerine doğal kullanımıyla mümkün olacaktır. Kömür yerine doğal gazın kullanılması CO2 emisyonunu %50-60 oranında azaltmaktadır. Böylece AB doğalgaz talebi anlamında en büyük Pazar durumuna gelmiş bulunmaktadır.

Uluslararası güç çekişmesinde Batı Bloğu Suriye'deki rejimin düşüşü konusunda tahminlerde bulunurken, Temmuz 2011'de bir araya gelen Suriye, İran ve Irak yönetimleri, kendileri açısından tarihi bir olay olarak nitelendirilebilecek bir doğalgaz boru hattı antlaşmasını imzaladılar. Yaklaşık 10 milyar dolara mal olacağı hesaplanan doğal gaz hattı, İran Körfezi'nden, Güney Pars doğalgaz sahasına yakın olan Port Assalouhey'den başlayarak Irak üzerinden Suriye'ye, Şam ve Lübnan'ın Akdeniz'deki limanı üzerinden Avrupa pazarlarına ulaşımını hedeflemektedir. Katar, İran ve Körfez arasında bölünmüş olan Güney Pars doğalgaz rezervleri, dünyadaki en büyük doğalgaz sahasını oluşturmaktadır. Bu arada Ağustos 2011'de Suriye'nin Lübnan sınırlarına yakın Qara bölgesinde

de geniş doğalgaz sahaları keşfedildi. Suriye için büyük bir önem arz eden bu gazın da, yapılması planlanan hatta eklenmesi düşünülmektedir. Bu hattın istenilen şekilde hayata geçirilmesi durumunda Şii Hilali olarak adlandırılan bölgeyi daha çok kenetlendirecektir. Bu girişimin diğer bir amacı da, Washington'un desteklediği Nabucco Boru Hattı'nı işlevsiz kılmaktır. Öte yandan, İran'dan gelip Suriye'deki ile birleşecek bu 'Şii Boru Hattı' her durumda Rusya'nın Tarsus limanındaki üssü üzerinden geçecek. Böylece Rusya'nın doğalgaz pazarındaki eli daha da güçlenmiş olacaktır (Engdahl, 2012).

Sonuç

Fransız Devrimi liderlerinden Maximilien Robespierre, 1793'ten 1794'e kadar hükümetin kamu güvenliğinden sorumlu 12 kişilik yürütme organı üyelerinden biriydi. Devrim sonrasında ülkede düzeni sağlamak, eski rejimin hata ve günahlarına bulaşmadan, bireysel hakları güvence altına almak ve bu arada özel mülkiyeti de korumak, en önemli görevler olarak durmaktaydı. Robespierre, bu sorunları aşmanın bir yolu olarak erdemli bir vatandaşlığı Fransız toplumuna dayatmaktan görüyordu. Ancak bu dayatmaya direnenler olacaktı. İşte Robespierre bu direnişi kırmaya çalışırken, Fransa'da "terör saltanatı" olarak tarihe geçecek bir süreç başladı. 5 Eylül 1793'ten 28 Temmuz 1794'e kadar devam eden bu süreçte 17.000 insan giyotinle öldürülme cezasına çarptırılırken, on binlerce insan ceza evlerine atıldı. Jakobenler, "devrim düşmanı olarak" gördükleri Girondinleri biçmekte sınır tanımak istemiyorlardı. Devrim sonrasında yaşanan sivil savaşlarda yüz binlerce insan hayatını kaybederken, bu duruma 1799'da iktidara gelen Napolyon Bonaparte son verebilecekti (Higonnet, 2012).

Arap Baharı da bir yönüyle 1789 Fransız Devrimi ve 1848 devrimlerini hatırlatmaktadır. Henüz sivil ve demokratik bir geleneğin yerleşmediği Avrupa'da bu devrimler sayısız canın alınmasına neden oldu. Benzer bir şiddet sürecinin uzunca bir dönem Ortadoğu'yu da esir alması uzak bir ihtimal değil. Ne yazık ki Ortadoğu denince, zaten ilk akla gelen, adeta terörle eşdeğer tutulan İslami radikalizm, dogmatizm ve hoşgörüsüzlüktür (Pappé, 2005: 276). Peki, bölgenin bir an önce bu şiddet sarmalından çıkması için ne yapmalı, nasıl bir çözüm modeli geliştirilmelidir. Dışarıdan bir çözüm ithal edemeyeceğimize göre, bulacağımız çözümler bölgenin gerçeğiyle bağdaşmalı ve alabildiğince şiddet seçeneğini dışarıda bırakmalıdır. Elbette ki işe gittikçe kangrenleşen ve komşu ülkelere sıçrama potansiyelini taşıyan Suriye'den başlanmalıdır. Şu an lokal seviyede seyreden Suriye krizinin komşu ülkelere sıçraması, her an için global çaplı bir savaşa dönüşme ihtimalini taşıyacaktır.

Kuşkusuz gittikçe giriftleşen Suriye sorununa çözüm bulmak için en zor kısmını oluşturmaktadır. Çünkü dökülen her damla kan, tarafları daha da çok birbirlerinden uzaklaştırırken, çözüm umutlarını da azaltmaktadır. Jonah Galtung çözüm olarak Suriye için İsviçre tarzı bir yönetim modeli öneriyor: "Sünni, Şii ve Kürtlerin sınır ötesindeki diğer yakınlarıyla ilişki içinde oldukları federal bir yönetim; yerel otonominin köy seviyesine

kadar indiği bir tarz. Azınlıkların korunması için uluslararası barış gücü. Dışarıdan silah akışının olmadığı bağlantısız bir yönetim... Napolyon 1798- 1806'da İsviçre'yi işgal etti, ancak daha sonra yönetiminden el çekti" (Galtung, 2012).

Eğer Suriye'nin komşuları Almanya, İtalya, Fransa ve Avusturya gibi ülkeler olsaydı, o zaman İsviçre tarzı bir yönetim burada da uygulanabilirdi. Ancak Suriye böyle komşulara sahip olmadığı gibi, farklı etnik ve dinsel yapılara sahip komşu ülkelerin de yanı başlarında İsviçre tarzı bir yönetime rıza göstermeleri zor görünmektedir. Çünkü ne Suriye İsviçre'dir ve ne de Ortadoğu Avrupa'ya benzer. Bütün Suriyeliler isteseler bile, civardaki ülkelerin böyle bir yapılanmayı kabullenmeleri ve içlerine sindirmeleri kolay değil. Böyle bir çözümü zorlaştıran diğer bir unsur da Ortadoğu'daki geleneksel ve katı monarşi yönetim geleneğidir. Ancak, amaç Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumak ve ülkede kalıcı bir çözümü hayata geçirmek ise, federal bir çözüm en gerçekçi alternatif olarak öne çıkmaktadır. Suriye'deki etnik, dilsel, dinsel ve mezhepsel mozaik bu ülkede katı bir üniterizm ve mutlak bir monarşiyi uygulamaya elverişli değil. Buna rağmen federal bir çözümün uygulanması da soruna taraf olan iç ve dış paydaşlarıyla anlaşmasına bağlıdır. ABD ve Rusya'nın öncülük ettikleri dış bileşenler uzlaşmadıkça, Suriye'de barış ve sükûneti sağlamak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle öncelikle soruna taraf olan dış güçler kendi aralarında anlaşmalı ve makul bir çözümü savaştan taraflara dayatmalıdırlar. Dış güçlerin lojistik desteklerini çektikleri bir durumda, Suriye'deki savaş durumunun uzun bir süre devam etmesi olası görünmemektedir.

Her ne kadar şimdiye kadar Suriye'de federal bir çözüm önerisi sadece Kürtler tarafından dillendiriliyorsa da, başta Hıristiyanlar olmak üzere, Alevi ve Şiiiler de potansiyel olarak böyle bir çözüme rıza gösterme eğilimindedirler. Kürtlerin federal bir çözümde ısrar etmesinin önemli bir ilham kaynağı da Irak Kürdistan bölgesi deneyiminden kaynaklanmaktadır. Çünkü Irak Kürt bölgesinin istikrara kavuşması bu ülkede federalizmin hayata geçirilmesinden sonra mümkün olabilmiştir. Üstelik Irak'ta olduğu gibi Suriye'de de Kürtler belirli bir coğrafya'da çoğunluk oluşturmakta ve bu yönüyle diğer dini ve etnik azınlıklardan daha şanslı görünmektedirler. Tabii Suriye'de, özellikle Sünni Araplar böyle bir çözüme sıcak bakmayacaklardır. Onlar alabildiğince, kendilerinin yönetimde olacağı bir Sünni iktidar arayışı içinde olacaklardır. Hedefleri Nusayri totaliter bir iktidar yerine, Sünni çoğunluğun iktidarda olacağı bir "demokrasi" kurmaktır. Vaat ettikleri "demokrasi," serbest seçimlerin yapıldığı, dilsel ve dinsel azınlıkların hak ve hukuklarının güvence altında olduğu demokratik bir model değil; daha ziyade, çoğunluğun iradesinin tüm topluma dayatılmasıdır. Aslında ülke yönetimi ellerinde olduğu müddetçe Nusayriiler de federal bir çözümün karşında olacaklardır. Ancak iktidarlarını yitirdikleri anda, ülkedeki güç dengesini esas alarak, federalizme sıcak bakacaklardır. Beşar Esad yönetimin Kürt bölgesini savaşmaksızın şu an itibarıyla Kürtlere bırakması böyle bir politikaya işaret etmektedir. Diğer yollar parçalanmış bir Suriye alternatiflerini dayatmaktadır.

Kaynakça:

- Ajami, F. (2009) "The Ways of Syria Stasis in Damascus" Foreign Affairs, May/June,
- Bozkurt, A. (2012) "The pro- war lobby Rallies in Turkey," Today's Zaman, October 13
- Byman, D. (2011). "Israel's Pessimistic View of the Arab Spring," The Washington Quarterly, 21 Jun
- Çandar, C. (2012). "Arap" a Muhabbet, ya Kürt" e, Hürriyet, 28 Temmuz
- Dağı, İ. (2012). "Ready for a war, but who will be the warriors?" Today's Zaman, October 8
- Daniel, B. (2012) "Preparing for Failure in Syria," Foreign Affairs, March 20
- Düzel, N. (2012) "Esad Askeri Açından Güçleniyor," Pazartesi Konuşmaları, Kaan Dilek röportajı, Taraf, 8 Ekim
- Engdahl, W. (2012). "Syria, Turkey, Israel and Greater Middle East Energy War," Voltaire Network, 12 October
- Fisk, R. (2007). The Great War of Civilization, The Conquest of Middle East, Vintage Books, New York.
- Galbraith, P. (2006) The End of Iraq, How American Incompetence Created a War Without End, Simon & Schuster Paperback, New York.
- Galtung, J. (2012). "Solution oriented conflict transformation- Syria," The Daily Star, Strategic Issues: 23/06/
- Gause III, F. G. (2011), "Why Middle East Studies Missed the Arab Spring, the Might of Authoritarian Stability, Foreign Affairs.
- Geoff D. Quentin P. & Abigail F. S. (2012) "US 'disgusted' with Syria peace plan veto," Financial Times, February 5.
- Goldsmith, L. (2012) "Alawites for Assad Why the Syrian Sect Backs the Regime," Foreign Affairs, April 16.
- Haling, P. & Birke, S. (2012) "Beyond the Fall of the Syrian Regime, http://www.merip.org/mero/mero022412?ip_login_no_cache=e788a5777b05511144b68d6b734af5aa, February 24.
- Hopkins, N. S. & Ibrahim, S. E. (1997) Arab Society: Class, Gender, Power, and Development (Cairo: American University Press, 1997.
- Ismael, T. Y. (2001) Middle East Politics Today Government and Civil Society, University Press of Florida "Jihadists on the way," The Economist, Aug 4th 2012.
- Kennedy, M. (2012). "Kurds Remain on the Sideline of Syria's Uprising," The New York Times, April 17.
- Kissinger, H. A. (2012) "Meshing realism and idealism in the Middle East," The Washington Post, August 03.

- Landis, J.(2012) “The Syrian Uprising Of 2011: Why the Assad Regime Is Likely To Survive To 2013”, Middle East Policy, Vol. XIX, No.1, Spring.
- Milne, Seumas, “Intervention is now driving Syria’s descent into darkness,” The Guardian, 7 August 2012.
- Murphy, R. W.(2011) “Why Washington Didn’t Intervene In Syria Last Time Comparing 1982 to 2012,” Foreign Affairs, March 20.
- Pappê, I.(2005) The Modern Middle East, Routledge, New York.
- Patrice, .R. H.(2012) “Robespierre’s Rules for Radicals How to Save Your Revolution without Losing Your Head,” Foreign Affairs, July/August .
- Patrick J. M. & Richter, P.(2012) Los Angeles Times, March 15.
- Seale, P. (2012) “Assad Family Values “How the Son Learned to Quash a Rebellion From His Father,” Foreign Affairs, March 20.
- Tol, G. (2012). “Syria’s Kurdish Challenge to Turkey” *Foreign Policy*, August 29.
- Tol, G.(2012)” Turkey Cozies Up to the KRG”, Middle East Institute, May 24.
- Weiss, M.(2012) “What it Will Take to Intervene in Syria” Foreign Affairs, January 6.
- World Directory of Minorities and Indigenous Peoples (October 2011) - Syria : Overview, The UN refuge Agency.